

Кобрин Н. З. Профессиональное образование специалистов по медицинской информатике: историографический аспект проблемы

В статье проанализирована историография проблемы развития профессионального образования специалистов по медицинской информатике. Выяснено, что эта проблема актуальна для современного информационного общества и требует тщательного исследования. Использование проблемно-хронологического подхода позволило сгруппировать научные публикации по теме в три периода. Первый из них (1960–1970-е гг.) характеризуется как период инициирования научных исследований по медицинской информатике и изучения перспектив внедрения информатики как учебной дисциплины для студентов-медиков. Второй период (1980–1990-е гг.) связан с быстрым ростом количества публикаций и акцентированием внимания их авторов на необходимости проведения профессиональной подготовки квалифицированных кадров по медицинской информатике для обеспечения эффективности информатизации системы здравоохранения. Характерными чертами современного периода (2000-е гг. – настоящее время) являются многовекторность научных поисков и решение практических аспектов обеспечения профессионального образования специалистов по медицинской информатике.

Ключевые слова: историография, профессиональное образование, специалист по медицинской информатике, специальность, профессиональная подготовка, учебная дисциплина, информатизация, система здравоохранения.

Kobryn N. Z. Health informatics professional education: historiographic aspect of the problem

The article analyzes the historiography of the problem of health informatics professional education development. The problem is regarded being topical for the modern information society and requires a thorough research. The usage of the problem-and-chronological approach has enabled to group scientific papers on the topic into three periods. The first one (the 1960s–1970s) is characterized as a period of initiating health informatics investigations and studying the prospects of introducing informatics as an academic discipline for medical students. The second period (the 1980s–1990s) is associated with the rapid increase in the number of publications and putting their authors' emphasis on the need for professional training of skilled personnel in health informatics to guarantee the effectiveness of the healthcare informatization. Characteristic features of the modern period (the 2000s – present time) are multidirectional scientific researches aimed at solving practical aspects of providing health informatics professional education.

Key words: historiography, professional education, health informatics professional, specialty, professional training, academic discipline, informatization, healthcare system.

УДК 377:159

Козак Х. І.

ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ МОЛОДШИХ СПЕЦІАЛІСТІВ СЕСТРИНСЬКОЇ СПРАВИ

У статті розкрито необхідність формування професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи на засадах деонтологічного підходу. У межах статті обґрунтовано сукупність педагогічних умов: психолого-педагогічного супроводу становлення професійної ідентичності майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи на різних етапах навчання; формування деонтологічного світогляду майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи шляхом збагачення змісту навчальних дисциплін відомостями міждисциплінарного характеру; конструювання професійно-морального середовища на базі лікувально-профілактичних закладів у період виробничої практики; організації рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів для розвитку професійних деонтологічно-значущих якостей в освітньому процесі медичного коледжу.

Ключові слова: педагогічні умови, професійна ідентичність, молодші спеціалісти сестринської справи, деонтологічний підхід.

Цілеспрямований вплив на ідентифікаційні процеси студентів припускає визначення специфічних педагогічних умов, створення яких сприяло б максимально ефективному становленню професійної ідентичності (далі – ПІ) майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи (далі – МССС) на етапі здобуття ними професійної освіти. Становлення образу сучасної медичної сестри у студентів є тривалим, суперечливим, неперервним, внутрішньо закономірним процесом змін в уявленнях студента про медичну сестру, що відбувається під впливом низки чинників.

Становлення ПІ є тривалим процесом, який складається з певних етапів. Початком цього процесу є поява у психічному житті особистості такого новоутворення, як професійне самовизначення, притаманне віковому періоду ранньої юності. Від моменту вибору професії та до початку професійної діяльності, а згодом і до подальшої професіоналізації, становлення ПІ відбувається в умовах здобуття особистістю освіти. Суб'єктом навчально-професійної діяльності у професійній освіті є студент. Тому, виявляючи педагогічні умови формування ПІ, необхідно враховувати вікові й індивідуальні особливості особистості студента як багатофакторної системи, якій притаманна здатність до саморозвитку, а також вияв певного рівня суб'єктності своєї освітньої діяльності [4, с. 236].

Розвиток медичної науки та науково-технічний прогрес висувають високі вимоги до медичних сестер, які стали активними учасниками лікувально-діагностичного процесу, будучи першими помічниками лікаря. Для роботи майбутніх МССС зараз недостатньо вузького і навіть досконалого професіоналізму, необхідними є їхній безперервний розвиток та особистісне зростання на основі етико-деонтологічних норм медицини. Водночас актуальною залишається проблема аналізу теоретичних основ професійної підготовки фахівців медсестринства [3] з метою пошуку ефективних засобів розвитку професійно-значущих якостей, адекватних ПІ майбутніх МССС. Це зумовлює необхідність визначення та розробки відповідних педагогічних умов.

Мета статті – обґрунтування педагогічних умов формування ПІ майбутніх МССС.

Дослідження проблеми розробки педагогічних умов формування ПІ майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу передбачає здійснення ретельного аналізу поняття «педагогічні умови». У психолого-педагогічній літературі поняття «педагогічні умови» визначається як комплекс обставин або можливостей, від яких залежить функціонування і динаміка певної педагогічної системи (М. Демянчук [1, с. 110]); чинники розвитку педагогічної системи й ефективності педагогічного процесу (І. Ліщук [2, с. 80]); обставини освітнього процесу, які забезпечують його результативність (Н. Пов'якель [5, с. 104]).

Таким чином, на основі аналізу окреслених позицій щодо визначення поняття «педагогічні умови» виокремимо низку положень, важливих для дослідження:

- 1) педагогічні умови є основним елементом цілісного освітнього процесу;
- 2) педагогічні умови відображають сукупність можливостей освітнього середовища (цілеспрямовано конструюються заходи взаємодії суб'єктів освіти: зміст, форми, методи і прийоми навчання, програмно-методичне забезпечення освітнього процесу) і матеріально-просторового середовища (навчальні лабораторії, технічне обладнання тощо), що забезпечують функціонування професійної підготовки студентів;
- 3) у структурі педагогічних умов виокремлюють внутрішні (забезпечують розвиток особистісної сфери суб'єктів освітнього процесу) і зовнішні чинники (сприяють формуванню процесуальної складової частини педагогічної системи);
- 4) реалізація коректно відібраних педагогічних умов забезпечує ефективність функціонування професійної підготовки майбутніх МССС.

Досліджуючи проблему підготовки майбутніх медичних сестер за різними кваліфікаційними рівнями, сучасні науковці виокремлюють різні педагогічні умови залежно від специфіки дослідження. Тому на основі аналізу теоретичних джерел із проблеми дослідження та визначеної структури ПІ майбутніх МССС, у межах дослідження обґрунтовано такі педагогічні умови:

- 1) психолого-педагогічний супровід становлення ПІ майбутніх МССС на різних етапах навчання;
- 2) формування деонтологічного світогляду майбутніх МССС шляхом збагачення змісту навчальних дисциплін відомостями міждисциплінарного характеру;
- 3) конструювання професійно-морального середовища на базі лікувально-профілактичних закладів у період виробничої практики;
- 4) організація рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів для розвитку професійних деонтологічно значущих якостей в освітньому процесі медичного коледжу.

Розглянемо детальніше кожен з виокремлених педагогічних умов.

Основними складовими частинами ПІ студентів, на думку І. Ліщука, є їхні професійні інтереси, здатності, схильності, ідеали й уявлення про життєві цінності [2, с. 79]. Нині навчання в медичних коледжах спрямовується здебільшого на розвиток когнітивної сфери особистості студента або ж оптимізації процесу формування основних компетенцій з урахуванням емоційно-особистісних особливостей студентів. Однак реалізація компетентнісного підходу в освіті передбачає зміну основної парадигми професійної освіти, основною метою якої є особистісний, загальнокультурний і професійний розвиток студентів. Актуальним у таких умовах стає вирішення проблеми *оптимізації психолого-педагогічного супроводу становлення ПІ майбутніх МССС на різних етапах навчання* для розвитку в студентів біоетичної спрямованості ціннісних орієнтацій і мотивації знаходження варіантів організації професійного майбутнього на основі сучасних етико-деонтологічних норм і принципів, самостійності в досягненні поставленої мети в своєму професійному розвитку згідно з нормами професійної етики.

Для реалізації функцій психолого-педагогічного супроводу майбутніх МССС на різних етапах навчання використовувалися особистісно зорієнтовані технології професійного розвитку: ціннісно-зорієнтоване інформування, розвивальна діагностика, тренінги особистісного і професійного розвитку та саморозвитку, проєктування альтернативних сценаріїв професійного життя, тренінги саморегуляції емоційно-вольової сфери.

Отже, психолого-педагогічний супровід майбутніх МССС на етапі навчання в медичному коледжі є логічно структурованою та варіативно-організованою діяльністю учасників освітнього процесу, метою якої є створення певних умов для поетапного професійного становлення студентів на засадах деонтологічного підходу, що забезпечує постійність динаміки самоідентифікації (знання й уявлення про себе), емоційно-оцінювальне ставлення до самого себе як «діяча» й усвідомлення рівня реалізації поставлених цілей у просторі життєвого вибору.

У межах професійної підготовки майбутні МССС самостійно та під керівництвом викладача постійно контактують із пацієнтами. У ситуації такої взаємодії необхідне дотримання певних деонтологічних норм

і правил, відповідних професійній поведінці норм, тому для студентів необхідними є знання та прийняття цих норм. Логічним є висновок, що важливим елементом професійного знання майбутніх МССС є професійна етика, яка завжди супроводжує медичну практику та визнається її атрибутом. Тому другою педагогічною умовою є *формування деонтологічного світогляду майбутніх МССС шляхом збагачення змісту навчальних дисциплін відомостями міждисциплінарного характеру*. Реалізація окресленої педагогічної умови спрямовувалася на інформування студентів щодо біоетичних і деонтологічних цінностей, усвідомлення та прийняття ними цих цінностей як професійно значущих і їхнього розгляду як теоретичної основи професійної поведінки майбутніх МССС.

Для обґрунтування доцільності введення нової інформації біоетичного та деонтологічного характеру в деякі дисципліни (наприклад, «Основи філософських знань», «Основи психології та міжособове спілкування», «Основи медсестринства») розроблено авторські карти відповідності запропонованих додаткових елементів змісту біоетичного та деонтологічного характеру з кожної навчальної дисципліни, в яких відображалися конкретні питання, які доцільно ввести в зміст тієї чи іншої дисципліни. Введення додаткових елементів змісту, які сприяють формуванню деонтологічного світогляду майбутніх МССС, для деяких навчальних дисциплін є обов'язковою. Наприклад, такою дисципліною є «Анестезіологія та реаніматологія», оскільки медична сестра безперервно контактує з пацієнтами, а під час раптового розвитку критичного стану зобов'язана без зволікання самостійно виконати весь комплекс заходів, спрямованих на реанімацію.

Таким чином, освітній процес у медичному коледжі необхідно спрямовувати на засвоєння студентами основних принципів медичної етики, юридичних аспектів реанімації, всієї діяльності МССС, особливо в питаннях дотримання медичної таємниці. Однак досягнення цієї дидактичної мети не відображається в тематичному плані та змісті практичних занять. Водночас саме на прикладі обговорення різних аспектів медичної етики, зумовлених розвитком реаніматології, переконуємося, що деонтологічний світогляд майбутніх МССС у сучасних умовах набуває практичного значення.

Однак лише збагачення змісту навчальних дисциплін, навіть із широким доступом навчальної інформації біоетичного та деонтологічного характеру, ще недостатньо для усвідомленого засвоєння біоетичних знань на тому рівні, який необхідний для формування ПІ майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу. Необхідна орієнтація всього освітнього процесу на досягнення визначеної дидактичної мети. Однією з дієвих і педагогічно керованих умов формування ПІ майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу є *конструювання професійно-морального середовища на базі лікувально-профілактичних закладів у період виробничої практики*.

Основою конструювання професійно-морального середовища на базі лікувально-профілактичних закладів є середовищний підхід як теорія і технологія безпосереднього управління процесами виховання і розвитку особистості майбутніх МССС [6, с. 24]. Такий підхід у професійній підготовці є основою стратегії опосередкованого управління процесами розвитку і формування особистості майбутніх МССС.

Враховуючи наведені твердження, професійно-моральне середовище у підготовці розглядаємо як сукупність предметних і соціальних умов професійної медсестринської діяльності, шляхом взаємодії з якими відбувається професійно-моральне становлення майбутніх МССС. Професійно-моральне середовище, яке оточує студентів у період проходження виробничої практики, охоплює: культуру ділового спілкування, традиції, вимоги, дисциплінарний режим, правила носіння спецмедодягу, специфічний (професійний) гумор, особливості взаємин медичної сестри і пацієнта, медичної сестри і лікарів, тобто субкультурний зміст, який відображає гуманістично зорієнтовану сукупність біоетичних і деонтологічних цінностей та норм соціально-професійної спільноти.

Реалізація окресленої педагогічної умови передбачає:

- 1) визначення професійно-моральної позиції та способу адекватної поведінки в ситуаціях морального вибору, стимулювання самопізнання майбутніх МССС у різних професійних ситуаціях;
- 2) координацію взаємодії соціальних інститутів (університету і лікувально-профілактичних установ), що впливають на професійне й особистісне становлення студентів;
- 3) забезпечення педагогічної підтримки студентів у проектуванні їхньої поведінки у взаємодії з учасниками медсестринської діяльності та пацієнтами, в аналізі професійних відносин.

Четвертою педагогічною умовою формування ПІ майбутніх МССС на засадах деонтологічного підходу визначено *організацію рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів для розвитку професійних деонтологічно-значущих якостей в освітньому процесі медичного коледжу*. Ефективними засобами організації рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів для розвитку професійних деонтологічно-значущих якостей в освітньому процесі медичного коледжу є інтерактивне навчання [7, с. 431]. Для організації активної рефлексивно-творчої діяльності майбутніх МССС використовувалися різні види кейсів: кейси для ілюстрації сутності проблеми або варіантів її вирішення, кейси для навчання прийомам аналізу й оцінки ситуації, кейси для навчання прийомам вирішення проблем і прийняття рішень. Вибір конкретної ситуації для кейса здійснювався з орієнтацією на конкретні цілі навчання, а в межах дослідження – на ситуації, зорієнтовані на розкриття реальних відносин, які виникають у різних умовах медичної практики. Відібрані для кейсів ситуації несли емоційно-моральне смислове навантаження.

Висновки. Таким чином, виокремлені педагогічні умови формування III майбутніх МССС передбачають збагачення змісту дисциплін професійної та практичної підготовки відомостями міждисциплінарного характеру, що поєднують медико-біологічні і деонтологічні знання та розуміння сутності загальнолюдських гуманістичних цінностей; формування у студентів ціннісного ставлення до біоетичних знань, етичних і деонтологічних норм майбутньої професійної діяльності шляхом психолого-педагогічного супроводу на різних етапах навчання й організації рефлексивно-творчої навчальної діяльності студентів, зорієнтованих на комплексне освоєння етичних і деонтологічних норм професійної поведінки; набуття досвіду застосовування засвоєних біоетичних та деонтологічних знань у складних ситуаціях морального вибору та протистояння ситуаціям та обставинам, які схиляють до порушення моральних норм і принципів.

Використана література:

1. Демянчук М. Р. Педагогічні умови підготовки майбутніх бакалаврів медсестринської справи на засадах компетентнісного підходу / М. Р. Демянчук // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Сер.: Педагогічні науки. – 2015. – № 1. – С. 108–113.
2. Ліщук І. І. Проблема формування здатності до рефлексії майбутніх медичних сестер у процесі фахової підготовки / І. І. Ліщук // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2016. – Вип. 3(85). – С. 78–83.
3. Мельничук І. М. Теоретичні основи професійної підготовки фахівців медсестринства / І. М. Мельничук // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 749. – С. 90–98.
4. Музичко Л. Формування професійної ідентичності як освітнє завдання вищої школи / Л. Музичко // Університетська кафедра. – 2017. – № 6. – С. 231–242.
5. Пов'якель Н. І. Професіогенез мислення психолога-практика в системі вищої школи : [монографія] / Н. І. Пов'якель. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 289 с.
6. Приходченко К. Підхід до організації навчально-виховного процесу з погляду середовища: теоретичний аспект / К. Приходченко // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 3. – С. 17–31.
7. Baarts C. Reflexivity – a strategy for a patient-centred approach in general practice / [C. Baarts, C. Tulinius, S. Reventlow] // Family Practice. – 2000. – Vol. 17. – P. 430–434.

References:

1. Demianchuk M. R. Pedagogichni umovy pidhotovky maibutnix bakalavriv medsestrynskoi spravy na zasadakh kompetentnisnoho pidkhdodu / M. R. Demianchuk // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Ser.: Pedagogichni nauky. – 2015. – № 1. – S. 108–113.
2. Lishchuk I. I. Problema formuvannya zdatsnosti do refleksii maibutnix medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky / I. I. Lishchuk // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. – 2016. – № 3 (85). – S. 78–83.
3. Melnichuk I. M. Teoreticheskiye osnovy professionalnoy podgotovki spetsialistov medsestrinstva / I. M. Melnichuk // Nauchnyy vestnik Chernovitskogo universiteta. Pedagogika i psikhologiya. – 2015. – Vyp. 749. – S. 90–98.
4. Muzychko L. Formuvannya profesiinoi identychnosti yak osvitnie zavdannia vyshchoi shkoly / L. Muzychko // Universytetska kafedra. – 2017. – № 6. – S. 231–242.
5. Poviakel N. I. Profesiogenez myslennia psykhologa-praktyka v systemi vyshchoi shkoly : [monohrafiya] / N. I. Poviakel. – Kyiv : NPU im. M. P. Drahomanova, 2008. – 289 s.
6. Prykhodchenko K. Pidkhdid do orhanizatsii navchalno-vykhovnoho protsesu z pohliadu seredovyshcha: teoretychnyi aspekt / K. Prykhodchenko // Pedagogika i psykhologhiia. – 2011. – № 3. – S. 17–31.
7. Baarts C. Reflexivity – a strategy for a patient-centred approach in general practice / [C. Baarts, C. Tulinius, S. Reventlow] // Family Practice. – 2000. – № 17. – P. 430–434.

Козак К. И. Обоснование педагогических условий формирования профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела

В статье раскрыта необходимость формирования профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела на основе деонтологического подхода. В рамках статьи обоснованно совокупность педагогических условий: психолого-педагогического сопровождения становления профессиональной идентичности будущих младших специалистов сестринского дела на разных этапах обучения; формирования деонтологического мировоззрения будущих младших специалистов сестринского дела путем обогащения содержания учебных дисциплин сведениями междисциплинарного характера; конструирования профессионально-нравственной среды на базе лечебно-профилактических учреждений в период производственной практики; организации рефлексивно-творческой учебной деятельности студентов для развития профессиональных деонтологически значимых качеств в образовательном процессе медицинского колледжа.

Ключевые слова: педагогические условия, профессиональная идентичность, младшие специалисты сестринского дела, деонтологический подход.

Kozak Kh. I. Substantiation of pedagogical conditions of future junior nursing specialists' professional identity formation

The necessity of future junior nursing specialists' professional identity formation based on the deontological approach is disclosed in the article. The set of pedagogical conditions is substantiated: psychological and pedagogical support of future junior nursing specialists' professional identity formation at different stages of studying; formation of the deontological outlook of future junior nursing specialists by enriching the content of the disciplines with information of an interdisciplinary nature; construction of the professional-moral environment based on medical and preventive establishments during the period of internship; organization of reflexive and creative educational activity of students for the development of professional deontologically significant qualities in the educational process of medical college.

Key words: pedagogical conditions, professional identity, junior nursing specialists, deontological approach.